

HE'S NOT FREDDY, HE'S NOT JASON..HE'S REAL.

HENRY

Portrait of a Serial Killer

"Two Thumbs Up!" -Siskel & Ebert

★★★★ "Now This Is a Horror Movie!" -Jami Bernard, New York Post

Maljack Productions Presents • A John McNaughton Film
"Henry: Portrait of a Serial Killer" • Starring Michael Rooker as Henry
Also starring Tom Towles and Tracy Arnold • Art Director Rick Paul
Music by Robert McNaughton, Ken Hale, Steven A. Jones
Costumes Patricia Hart • Film Editor Elena Maganini
Director of Photography Charlie Lieberman
Executive Producers Waleed B. Ali & Malik B. Ali
Written by Richard Fire & John McNaughton
Produced by John McNaughton, Lisa Dedmond, Steven A. Jones
Directed by John McNaughton

MPI © Maljack Productions 1989

THIS IS NOT A FILM FOR CHILDREN.
NO ONE UNDER 17 WILL BE ADMITTED.

A GREGG FLEISCH RELEASE

Elek Zsófia Kata

A gonosz értelmezése a '80-as évek slasher filmjeiben

Írásomban két igencsak megrázó filmet fogok összehasonlítani egymással: *Az országút fantomját* és a *Henry – egy sorozatgyilkos portréját*. Az elemzésemmel azt szeretném alátámasztani, hogy ezek a filmek szembe mennek a reagani ideológiával, és ezen felül erős társadalomkritikus üzenetet is hordoznak magukban.

A két filmet műfajilag is elhelyezem a filmtudományok térképén, illetve célom bemutatni az adott műfajt – ezen belül pedig az erőszakábrázolást és a brutalitás mértékét a két alkotásban. Szeretnék foglalkozni azzal a ténnyel is, hogy John McNaughton filmjének főszereplője a gonosz maga. Az elemzésem gondolatmenetéhez főleg Király Jenő, Fredric Jameson és Varga Zoltán szövegeit hívtam segítségül, ezek az írások adták a fő kiindulási pontokat.

Mindkét film 1986-ban került az amerikai mozikba, amikor már jó ideje Ronald Reagan töltötte be az elnöki posztot az államokban. Sartelle ezt egy korrekciós időszaknak is nevezi, mivel Reagan kormányzása alatt szinte kézzel fogható volt egyfajta nosztalgikus légkör. Ezt Fredric Jameson úgy fogalmazza meg, hogy az amerikai társadalom visszavágyik a múltba. A *poszt-modern avagy a kései kapitalizmus kulturális logikája* című könyvében a *Nosztalgia a jelenért* fejezetben sokat foglalkozik az ötvenes és a nyolcvanas évek kapcsolatával. Állítja, hogy a nyolcvanas évek közepén újra divatba jönnek az ötvenes évek és visszatér a korszak tömegkutatúrájának egy része – és így lehetőség nyílik annak újraértékelésére is.

Reagan politikáját erős konzervativizmus jellemezte. Sőt, tulajdonképpen újra behozott egy letisztult és békés világérzetet, ami azt mutatta az emberek felé, hogy Amerika szinte maga a nyugalom szigete. Előtérbe került a család és annak fontossága, a hit, a győzelem- és sikerorientáltság és az abortuszellenesség is jellemezte a korszakot.

Reagan (mint a színészből lett politikus) elnöksége alatt készült filmekről érdemes beszélni olyan szempontból, hogy mennyire követik vagy éppen mennyire mondanak ellent ennek a felfogásnak és hogyan mutatják be azt az Amerikát, amelyik rózsaszín ködfelhőben éli mindennapjait a nyolcvanas években.

Az általam választott két film mindenképpen abba a csoportba sorolható, ami ellenmond a reagani ideológiának, hiszen közletről sem vídám a történetük – nem egy olyan világot mutatnak be, ahol az emberi erények, az erkölcsök és az etika az úr. Sokkal inkább a gonoszság, a bizalmatlanság és az „egyedül-boldogulás” a vezető szempontok.

Mindemellett, Sartelle szerint, ez az az időszak, amikor a fehér férfi is áldozattá válhat a mozivásznón. Átmehet szörnyű fizikai és pszichológiai megpróbáltatásokon.

Műfaji szempontból *Az országút fantomja* és a *Henry – egy sorozatgyilkos portréja* a pszichothriller/slasher filmek családjába tartozik. A műfaji elemzéshez Varga Zoltán *A pszichothriller és a slasher kapcsolatának feltérképezése* című cikkére támaszkodom. Varga Zoltán Király Jenő mellett érvel, aki a slashert, annak ellenére, hogy sokan a horrorból gyökereztetik, a pszichothrillerből származtatja. A slasher műfaja igazán a nyolcvanas évek elején bontakozott ki, ekkorra már teljesen egyértelmű volt a szabályrendszerük, a műfaji szerkezetük, a történetmesélő eszközeik. „*Konkretizálva a formulát, úgyszólván előírászerű, hogy a slasherben egy pszichotikus ámokfutó (alapvetően) szúró-vágó eszközökkel mészárolja fiatalok (főként tizenévesek) csoportjait, többnyire valamilyen félreeső, elszigetelt helyen (...)*” - írja Varga arról, hogy mi az általános vélekedés a slasher műfajról. Viszont, Király nyomán, sokkal indokoltabb a thriller extrémizálódásából levezethető és a horrorral bizonyos mértékig érintkező, az öncélú kegyetlenségre hangsúlyt fektető filmek csoportjaként értelmezi a slashert.

A cselekvő személyek közül kiemelkedő szerepe lehet még annak – az általában fiatal – női karakternek, aki képes az önvédelemre és szembeáll a őrült gyilkossal. Ezt a karakter *final girl*nek is nevezhetjük. A *final girl* megjelenésével, illetve fetiszizálásával távolodott el a slasher műfaja a ráragasztott nőgyűlölő címkétől. Ez a szereplő általában szűzies, gyanakvó és érettebb gondolkodású, mint a többiek. A gyilkosban és a *final girl*ben az lehet a közös, hogy osztoznak valamiféle szexuális frusztrációban.

A pszichothrillerben lényegi tényező a bűnügy egyik érintettjének pszichés zavara – nyilván esetünkben a két gyilkosra gondolunk. Mindig része a skizofrén ember alakja, aki labirintusszerű, megfejthetetlen, elborult elmével rendelkezik.

A két film közül a *Henry – egy sorozatgyilkos portréja* igazi csemege lehet azoknak, akik kedvelik a bő vérrrel átázott filmeket. Akik nem szerelmesei ennek a műfajnak, azokat viszont egy életre sokkolhatja az alkotás. Annyi erőszak és brutalitás szerepel a filmben, hogy még a korhatáros kategóriákba se fért bele. Olyan besorolást kapott, mint a pornófilmek (tehát X), vagyis kizárólag fenőttek számára ajánlott. Azt is mondhatnánk, hogy csak erős idegzetűeknek! 1990-ig csak fesztiválokon játszották, mert az alkotók nem találtak forgalmazót a filmhez. Ami a legelborzasztóbb része a történetnek, hogy egy valódi sorozatgyilkosról Henry Lee Lucas életéről mintázták – aki társával, Ottis Toole-lal több száz ember életét oltotta ki.

A filmben Henry minden különösebb ok nélkül embereket öl – mintha csak hobbiszerűen üzné ezt a foglalkozást. „Nyugalmas” életét az borítja fel, illetve az indítja el a cselekményeket, hogy lakótársa (Ottis) húga beköltözik hozzájuk

egy időre. Becky és Henry között valamiféle kapcsolat kezd kialakulni. Henry azt is megosztja vele, hogy tényleg megölte az édesanyját (az igazi Henry Lee Lucas is végzett anyjával, de a bíróságon önvédelemre hivatkozott). Később Ottis is belekeveredik egy gyilkosságba és végül őt is magával ragadja az ölés öröme. Azonban amikor megerőszkolja Beckyt, ő is Henry egyik áldozatává válik. Mikor a főszereplő Beckyvel kocsiba pattan, hogy elhagyják a várost – egy rideg beszélgetés után – a lánnyal is végez, és egy bőröndben kiteszi az út szélén.

A legmegdöbbentőbb, hogy a filmben nyoma sincs Henry ellenpólusának. Minden szereplő vagy erőszakot követ el, vagy erőszak áldozata. Sehol egy rendőr vagy nyomozó, aki megállítaná, vagy legalább észrevenné, hogy mi folyik a városban. Nincs remény arra, hogy valaki megállítja Henryt, vagy hogy valaha is megbűnhődik a tetteiért – ráadásul csak ő marad élve a film végén.

Az országút fantomja című filmben legalább van nyoma a rendőröknek is. Akik azonban a főhőst, a jófiút veszik üldözőbe. Robert Harmon filmjében bár jelen van az erőszak, mégse mutatja be azt olyan módon, hogy a gyenge idegzetű néző számára gyomorforgató legyen az alkotás. Míg a *Henry*ben egy család lemészárlását elejétől a végéig láthatjuk, addig ebben a filmben még az áldozatokat se. Csak Jim, a főszereplő nézi meg őket – a néző az ő reakciójából értesülhet a brutalitás mértékéről.

A szintén 1986-os filmben egy sorozatgyilkos öli meg az ártatlan embereket, akiket leint az út szélén. Azonban Jim a szerencsésének köszönhetően megmenekül és bejelentést is tesz a rendőröknél. Akik azonban a továbbiakban tévesen a fiút veszik üldözőbe. Ez, egyrészt kapóra jön az antihősek, mert kvázi fennakadás nélkül mehet tovább útján; másrészt nagyobb bajba sodorja Jimet, mert így már két üldözője van. A fiúnak csak egy büfé pincernője, Nash van a segítségére, akit azonban a film végén egy kamionhoz kötve széttép John Ryder, a sorozatgyilkos. Ennek a rendőrök is szemtanúi, így már nem kérdéses Jim ártatlansága.

Mikor a gyilkos kiszabadul az igazságszolgáltatás erőinek kezeiből Jim az, aki végül megállítja. Maga is gyilkossá válik, egyfajta metakiller karakterré, tehát a gyilkos gyilkosa lesz.

Mindkét film megfelel a slasher műfaji követelményeinek. Mindkettőben ott a gyilkolás és az elborult elméjű alak, aki motiváció nélkül sorra öli az embereket. Elég destruktívnak mondható mindkettő. Mindkettő csak negatív oldaláról mutatja be a társadalmat. A *Henry*ben nyoma sincs a gonosz ellenpontjának, *Az országút fantomjában* pedig senki sem hisz a főszereplő ártatlanságában – Nash kivételével.

Király Jenő *A film második gyermekora* című írásában megfogalmaz néhány gondolatot a gonoszról és annak jelentéséről. Király állítása szerint a gonosz megjelenése a betegség jele. Egy kiüresedett világot feltételez,

ahol a gonosz tölti be a keletkezett űrt. Ráadásul (és a *Henry*ben mindenképpen erről van szó) a gyilkos integrálódik a társadalomba – kvázi egy a sok közül a tömegben. Minden attól függ, hogy a gyilkosság milyen gyakori, mennyire gyors – nem az erényekkel lehet csatát nyerni. Sőt végül a főhős sem az erényeivel győz, hanem bűnössé kell válnia ahhoz, hogy legyőzze az ellenfelét. Király Jenőnek ez az állítása különösen igaz *Az országút fantomjára*, hiszen Jim is elveszti önmagát a film végére és amellet, hogy eltűnik belőle az az apró játékos bohóság, ami a cselekmény elején része a karakterének, maga is megöl egy embert. Még akkor is, ha önvédelemről van szó. Ilyenkor már egy ősbibb törvény uralkodik a gondolkodás felett.

Az eseményeket a gonosz céljai irányítják, az egyszerű ember gyenge és ideges. Legyőzni is csak úgy lehet a rosszat – Király Jenő szerint –, ha eltanuljuk tőle a gyilkolást és a saját módszerével kerekedünk fölé.

Fredric Jameson szerint az a kérdés, hogy sikerül-e újra életet lehelni az etikába; illetve, hogy újra meg lehet-e erősíteni az erény és bűn közötti elfáradt bináris ellentétet. Tehát a mű (legyen az film, regény, festmény stb.) teljes mértékben a gonosz megformálásától függ. Hiszen a jó karaktert nehezebb megformálni, mivel főleg a sötétben mutatkoznak meg az erényeik.

Az országút fantomjában John Rydernek, és a *Henry – egy sorozatgyilkos portréjában* Henrynek közös jellemzője, hogy egyikőjük motivációját sem ismerjük. Úgy tűnik mindkettő csak a „móka kedvéért” öl. Elborult elmével, skizofrén viselkedéssel magyarázhatjuk minden tettüket. Illetve egyik gyilkos sem egy bizonyos kategórián belül dolgozik. Válogatás nélkül, bárkivel képesek végezni. Henry karaktere jobban ki van dolgozva, mint Johné, ami persze betudható annak, hogy Henry a főszereplő/címszereplő. Azonban a néző semmiféleképpen nem tud azonosulni egy ilyen vadállati karakterrel. (És az sem lehet utolsó szempont, hogy egy igaz történet feldolgozása a film.) Viszont a gonoszaink közti lényeges különbség, hogy az egyik megbűnhődik, míg a másik nem.

A két női szereplő (Nash/Jennifer Jason Leigh és Becky/Tracy Arnold) tökéletesen megfeleltethetők-e a slasher *final girl* karakterének? Nash mindenképp, ha azt a szempontot vizsgáljuk, hogy gyanakvóbb, mint mások, és felismeri Jim ártatlanságát, hisz a fiúnak. Azonban csupán annyi a kapcsolata a sorozatgyilkossal, hogy az megöli őt. Így nem igazán érvényesül az önvédelem ebben a karakterben. Becky pedig szinte saját magát löki a gyilkosa karjaiba. Van benne gyanakvás és rátermettség, de mégse ismeri fel igazán, hogy Henry mennyire gonosz is valójában. Annak ellenére, hogy megöli a bátyját, vele tart – és (feltételezhetően) meg is hal.

Azt a fajta életformát, amit a nyolcvanas évek politikai vezetése el akart érni, vagy inkább hangsúlyozni, annak az ilyen fajta filmek teljesen ellentmondanak. Hiszen, hol van itt a béke és a harmónia? Mindkét alkotásban csak az esztelen öldöklés van jelen.

Még csak nem is harag vagy lázadás a rendszer vagy a társadalom ellen, hanem teljesen értelmetlen ámokfutás – ami vagy megállítható vagy nem. De mindenféleképpen áldozatokat követel.

A család szentsége egyik filmben sem jelenik meg. Az *országút fantomjában* nincs nyoma, *Henryben* viszont annál inkább, de rossz értelemben. Az *Egy sorozatgyilkos portréjában* csak negatív képet kapunk a szereplők családi hátteréről. Henry megölte a saját anyját is, Beckyt egész életében molesztálták a férfi rokonai. Ennek egy jelenet erejéig a néző is tanúja lehet, amikor a saját bátyja erőszakolja meg a lányt. Becky pedig maga mögött hagyta az egész családját mielőtt Ottishoz költözött volna.

A reagani ideológia által oly nagyon ellenzett homoszexualitás sem idegen a filmekben. Mindkét filmben a kocsiban ülve fogja meg egyik férfi a másik férfi combját. Bizonyos értelemben *Az országút fantomjában* a kasztrációtól való félelem is megjelenik, amikor John Jim ágyékához szorítja a kését. A *Henryben* pedig Ottis feltételezhetően egy meleg karakter, aki mások bántalmazásában éli ki szexuális hovatartozása miatt érzett frusztrációit.

Összességében elmondható, hogy mindkét film a pszichothriller, illetve a slasher műfaját erősíti, minthogy egy elmebeteg ámokfutását kell bennük végigkövetnie a nézőnek. És mindkét műben közös, hogy ellene mondanak a Ronald Reagan által kialakított társadalomképnek.

Felhasznált irodalom

Fredric JAMESON, *Nosztalgia a jelenért, = A posztmodern, avagy a kései kapitalizmus kulturális logikája*, Budapest, Noran Libro Kiadó, 2010, 287-304.

KIRÁLY Jenő, A film második gyermekora, *Filmvilág*, 1992/3, 4-13.

Joseph SARTELLE, *Álmok és rémálmok a hollywoodi sikerfilmekben = Új Oxford filmenciklopédia*, Szerk., BALÁZS Éva, Geoffrey NOWELL-SMITH, TÖRÖK ZSUZSA, Budapest, Glória kiadó, 2003, 534-546.

THE
HITCHER

